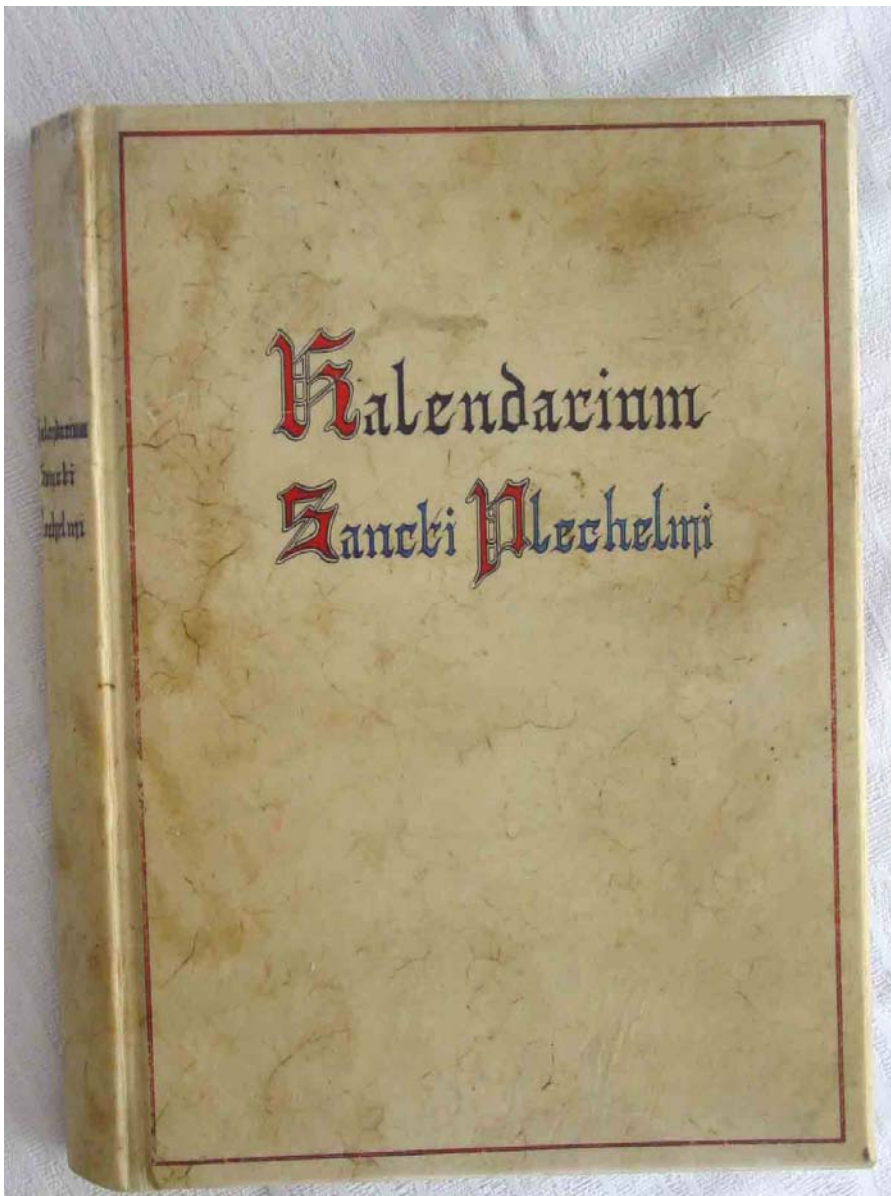

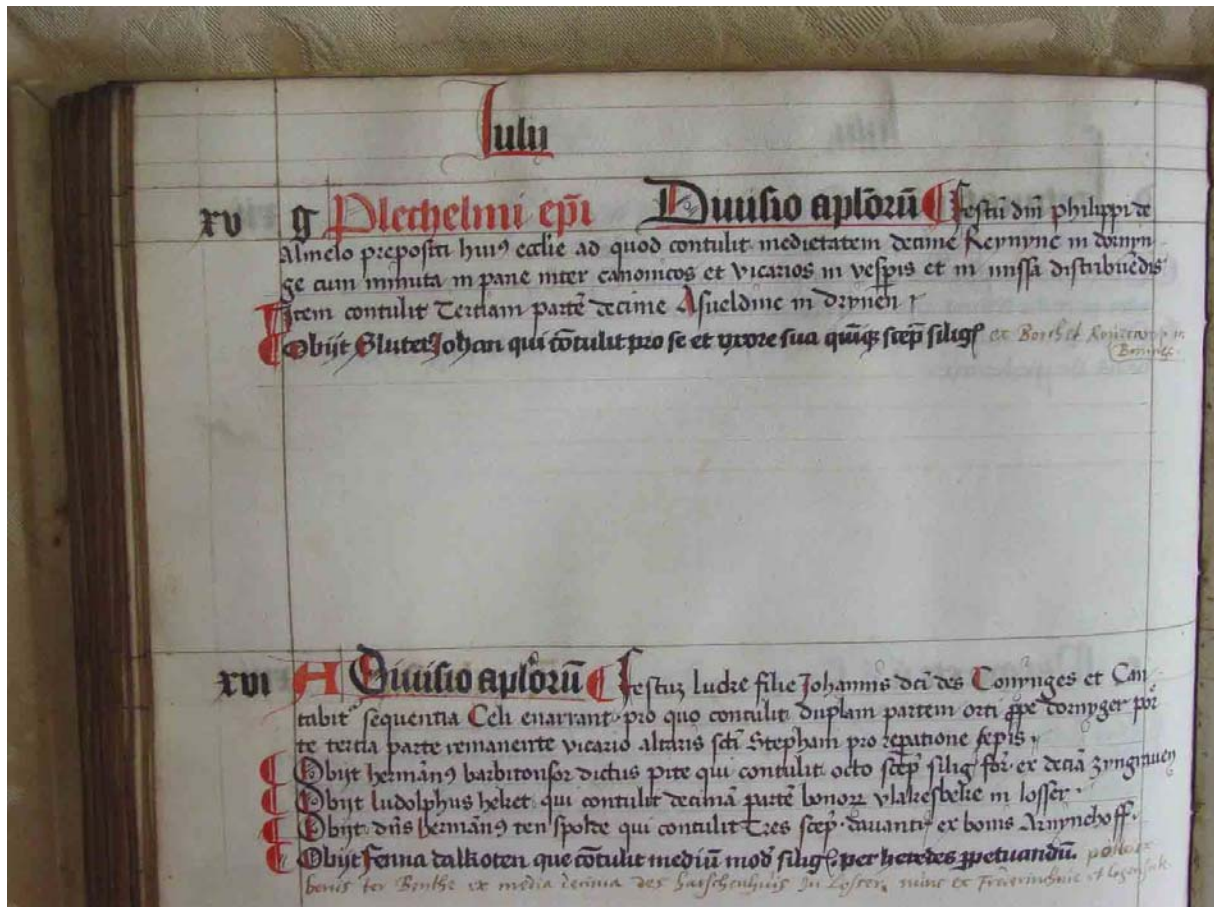
*Memorieboek
of calendarium-necrologium
van het
Sint Plechelmuskapittel te Oldenzaal*

·Inleiding bij de internet-editie·

In een vitrine in de oude sacristie van de St. Plechelmusbasiliek te Oldenzaal is een uniek boek tentoongesteld. Uniek, omdat er maar één exemplaar van bestaat. Uniek, omdat alle tekst van de ruim 140 bladzijden in dit boek niet gedrukt maar met de hand ingeschreven is: we noemen het boek dan ook een handschrift. Uniek, omdat het een hele reeks namen bevat van

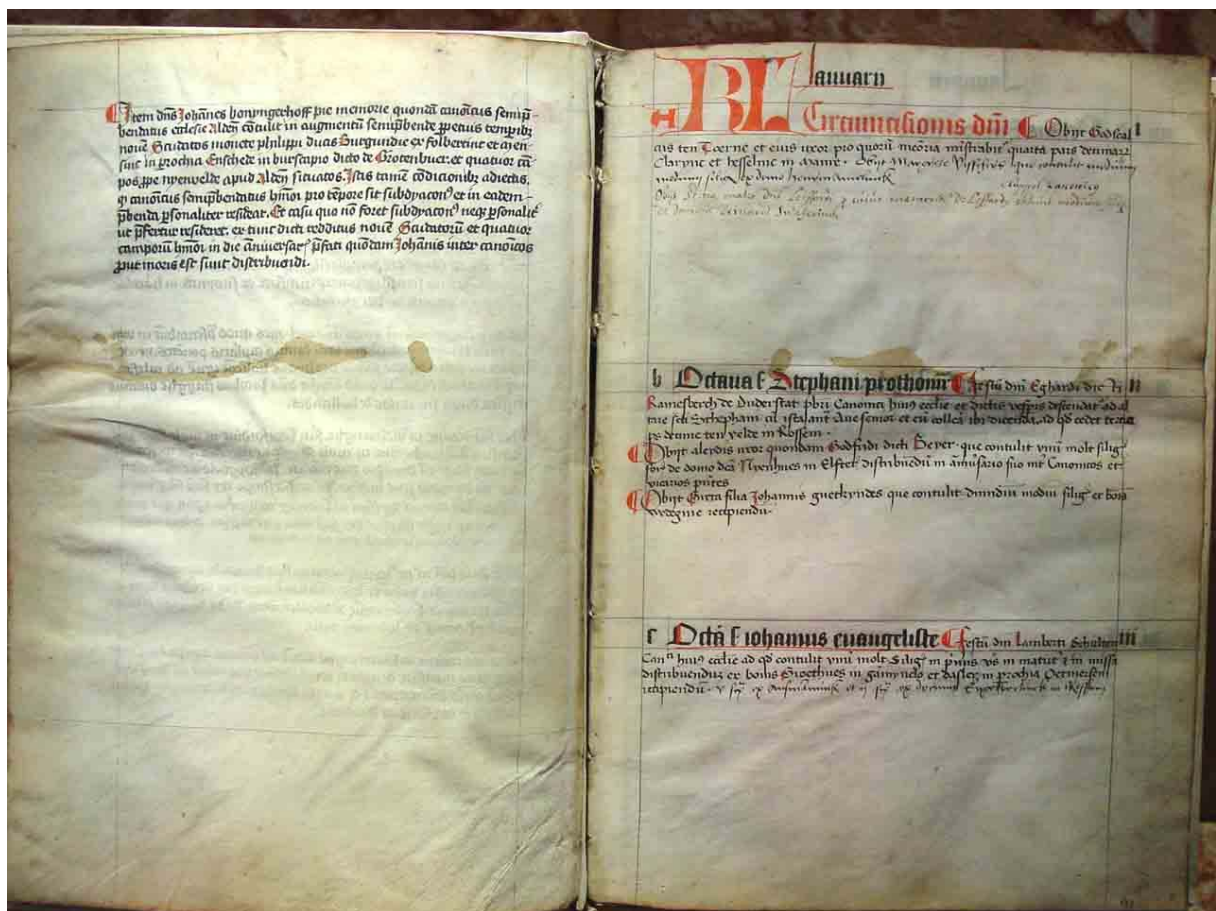
individuele personen en families uit Oldenzaal, Twente, Overijssel en het aangrenzende Duitse gebied; personen die iets te maken hadden met de kapittelheren en hun kerk van Sint Plechelmus te Oldenzaal, in de periode tussen de dertiende en zeventiende eeuw.

Het handschrift in de vitrine ligt opengeslagen op een willekeurige bladzijde. We zien bladen van A4-formaat die niet van papier maar van perkament gemaakt zijn. Elke bladzijde is met dunne lijntjes min of meer in drie vakken verdeeld. Op de eerste regel van elk vak zien we een datum, in dit geval zien we linksboven XV Julij staan. Daarachter in fraaie en zorgvuldig gekalligrafeerde grote rode letters *Plechelmi episcopi*. In zwarte letters volgt *Divisio Apostolorum*. Op de volgende regels staan met een iets ander lettertype twee even fraai gekalligrafeerde Latijnse zinnen geschreven. En daarna tenslotte zien we nog eens twee mededelingen in weer een ander handschrift genoteerd. Vooral de laatste zin is klein en minder goed leesbaar want niet gekalligrafeerd.

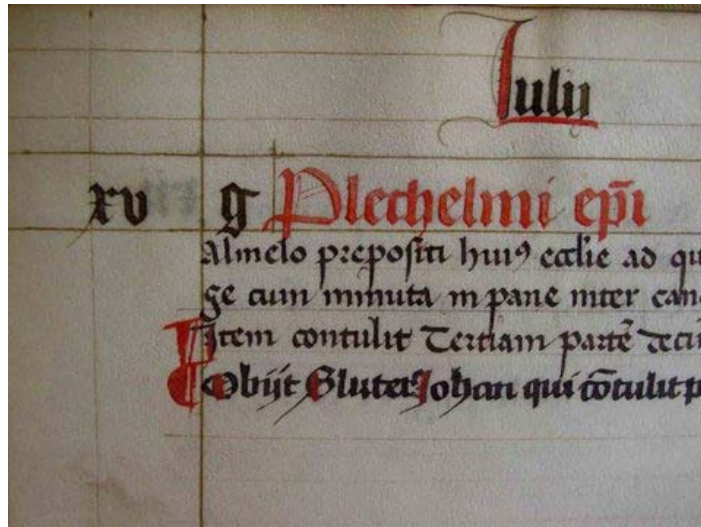
We noemen dit handschrift een memorieboek. “Memorie” ofwel de herdenking – door geestelijken in de liturgie – van de vele mannen en vrouwen van wie de namen tussen de jaren 1455 en 1613 in dit boek zijn ingeschreven. Het Oldenzaalse St. Plechelmuskapittel bestond tussen de tiende en zeventiende eeuw uit vijftien geestelijken die dagelijks, het hele jaar door, de liturgie vierden in hun eigen kapittelkerk. Mis en getijden, dag en nacht.

In de katholieke kerk is het al eeuwenlang gebruik om voor overledenen te bidden, om hen te herdenken in de liturgie, jaarlijks, maandelijks, wekelijks of dagelijks. Zo ook dus in de kapittelkerk van St. Plechelmus. Het bidden voor de (eigen) nagedachtenis kon door de persoon in kwestie of door familieleden worden “uitbesteed” aan geestelijken zoals die van een kapittel. Men was dan verzekerd van voortdurend gebed. Wel moest voor die diensten betaald worden: de kanunniken ontvingen vergoedingen in de vorm van geld, goederen, rentes en inkomsten uit landerijen en dergelijke. Deze vormden een belangrijk deel van hun algemene inkomsten. Die vergoedingen werden opgetekend in een lijst met een administratieve functie, maar die tegelijkertijd ook een liturgische “agenda” was. Deze lijst bevatte de naam van de opdrachtgever; vervolgens de datum of data waarop de overledene in de liturgie herdacht moest (gaan) worden en de vergoeding die voor deze dienst of diensten beschikbaar was gesteld.

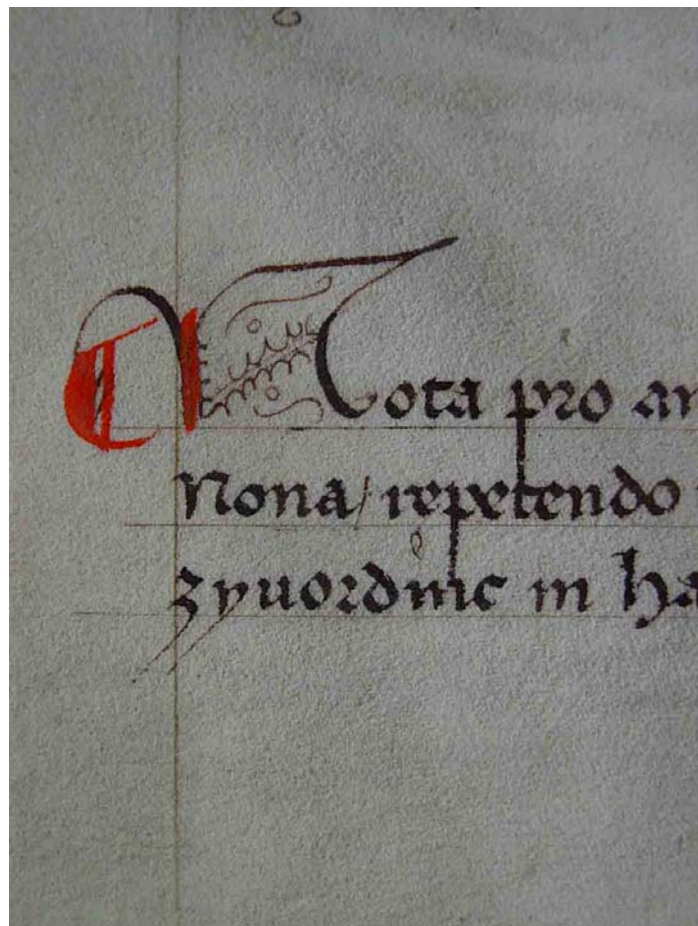

Op dezelfde regel, naast de data van deze liturgische “agenda”, zien we namen van kerkelijke feesten genoteerd, zoals op de afbeelding hiervóór: 1 januari: *Circumcisionis Domini*, 2 januari: *Octava Sancti Stephani prothomartyris* en 3 januari: *Octava sancti Johannis Evangeliste*.

De patroon van de kerk en stad van Oldenzaal, Plechelmus, heeft zijn feestdag op 15 juli; belangrijke heiligen van het bisdom Utrecht, Willibrord op 7 en Martinus op 11 november.

De kanunniken van het St. Plechelmuskapittel konden dus dit memorieboek hanteren als hulp bij de administratie van een deel van hun inkomsten én als overzicht van de kerkelijke feesten doorheen het jaar met daaraan gekoppeld de namen van de overleden personen voor wie op een bepaalde dag gebeden zou moeten worden.

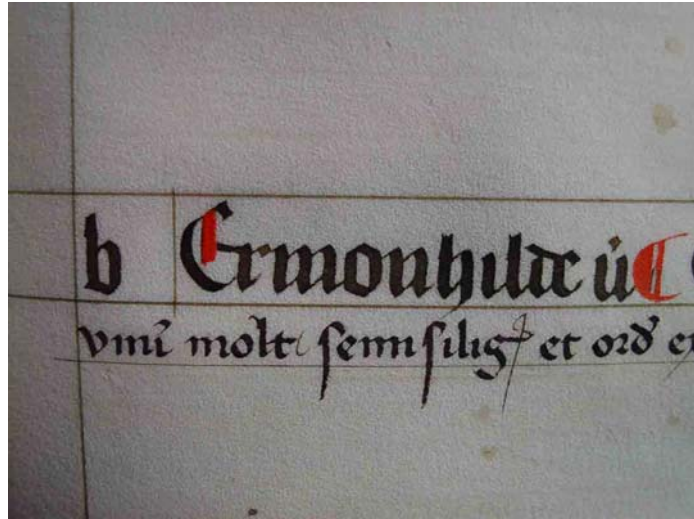
Uit een notitie van deken Philippus Rovenius uit 1613 weten we dat hij toen nog de beschikking had over minstens vier van dit soort memorieboeken. Uiteindelijk is alléén dit exemplaar daarvan bewaard gebleven. Het handschrift is na 1633 – toen de kapittelkerk in beslag werd genomen voor de protestantse eredienst – “ondergedoken” geweest en pas in 1940 is het weer terugbezorgd op de plaats waarvoor het in de vijftiende eeuw geschreven was: de kerk van St. Plechelmus te Oldenzaal. De omzwervingen van het handschrift worden overigens nader beschreven in het hierna genoemde jubileumboek uit 2005.

Sinds 1887 – toen pastoor Geerdink een editie uitgaf van een belangrijk deel van dit memorieboek – wordt het ook wel *calendarium-necrologium* genoemd. Maar de term die Rovenius in 1613 reeds gebruikte, is toepasselijker: memorieboek. Vandaar dat vooral dit begrip gehanteerd zal worden in onze editie.

De editie uit 1887 van Geerdink was een uiterst respectabele onderneming, maar bevat toch de nodige onzorgvuldigheden en ook is deze niet volledig. In de voorbereidingen voor de uitgave van het jubileumboek *Plechelmus. Zijn kerk, liturgie en kapittel*. (Zutphen 2005) hadden Jan Oude Nijhuis en ondergetekende – beiden vormden de redactie van dit boek – al vaker de wens geuit om ooit tot een nieuwe editie te komen van het memorieboek of *calendarium-necrologium*. Samen met medeauteur Gerard Bartelink – emeritus hoogleraar oudchristelijk Grieks en Latijn en middeleeuws Latijn aan de Radboud Universiteit Nijmegen – werd dan ook het initiatief tot deze editie genomen.

In de loop van 2008 en 2009 stelde Gerard Bartelink de transcriptie, vertaling, registers en toelichting samen en ondergetekende verzorgde de redactie der teksten en interpretatie der zes diverse “handen” die de inschrijvingen hadden gedaan. Van laatstgenoemde is eveneens een artikel in voorbereiding als inleiding en verantwoording bij deze internet-editie, bedoeld voor het Jaarboek Twente 2010: *Het memorieboek van het Sint Plechelmuskapittel*. Verder onderzoek volgt nog.

De keuze voor internet was een eenvoudige: het zo omvangrijke tekstbestand van deze editie is erg kostbaar om uit te geven in een regulier boekwerk. Verder zou de verspreiding daarvan uiterst beperkt zijn geweest. Op internet heeft letterlijk elke belangstellende onderzoeker onbeperkt toegang tot deze bron die door zijn vele inschrijvingen voor menig een van belang kan zijn.

De website van de St. Plechelmusbasiliek Oldenzaal – www.plechelmusbasiliek.nl – heeft in de afgelopen jaren zijn belang afdoende bewezen. Het is een uiterst informatieve en altijd actuele bron over de historie van deze basiliek, het kerkelijk leven aldaar en last not least de culturele activiteiten rond diezelfde gemeenschap.

De editie is raadpleegbaar in de volgende, onafhankelijk van elkaar aan te klikken onderdelen:

1. Inleiding (hierboven)
2. Memorieboek (folio 4-67): transcriptie.
3. Memorieboek: vertaling.
4. Supplement memorieboek (folio 68-74): transcriptie en vertaling.
5. Register 1 op het memorieboek: heiligen.
6. Register 2 op het memorieboek: persoonsnamen.
7. Register 3 op het memorieboek: erven, afdrachten etc.
8. Aantekeningen bij de kalender van het memorieboek.